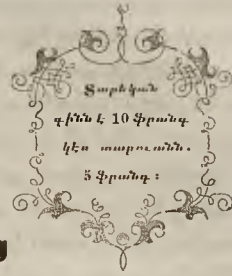

ԵՐԻՐԱՊԵՏ

Օ Ր Ա Գ Ի Ր Ը Ն Տ Ա Ն Ե Կ Ա Ն

Թ Ի Ի 12.

1859

Բ. ՀԱՅՈՐ

ՅԱՆՈՅ ԽՂԻԿԸ
ԿՍՄ
ԳԻՊՈՒՐԿ

Ա խօսքերն, ասպետին ընդարմացած անդամոցը վրայ կենդանական հոգի բերին: Ասպետը կապած աչքերով, նոյն ճամբէն մինչեւ ձիերուն կապուած ծառը բերուեցաւ: Հոն աչքին կապը քակեցին, սուրը հո գարձուցին, եւ աս անծանօթ անձինք բարեկամաբար անոր ձեռքը թօթուելով բաժնուեցան: Ասպետն ուրախացած էր եւ սրտանց Աստուծոյ շնորհակալ կ'ըլլար որ սպանութեանց վիճէն ազատեցաւ: Սրտի գոհութեամբ եւ զուարթութեամբ դէպ ի ամբողջ ձիավարեց, ուստի որ քանի մը ժամ յառաջ ելած էր:

Աս է պատմութիւնը զոր ինծի Շիրալէնպէրկի ասպետն անձամբ պատմած է: Ասիկա՝ Գեֆէ գատաստանին առջին ելլող հարիւրաւորներէն միայն մէկ հատիկ ազատողն եղած պիտի ըլլայ: Հոն անմեղութիւնը զմարդ չիպաշտպաներ, եւ պաշտպանութիւն մը զինքը չիփրկեր,,:

“Աս ասպետ ըլլայի, պատասխանեց Գուռն Գեֆէ՝ առջին չէի երեւար,,:

“Չերեւնալը սիրելի զաւակ, քեզի օգուտ մը չէր ըներ, պատասխանեց հայրը: “Որովհետեւ քեզի ալ Գեղլենէի գբոյն գլուխն եղածները կը պատահին,,:

“Այլ փախչիմ, կ'ըսէր Գուռն.

“Փախչելով ալ չես աղատիր,, պատասխանեց հայրը: “Ո՛ւր որ երթաս հաղարաւոր դատաւորաց մէջ կը գտնուիս: Անոնք ամէն տեղ դքեզ կը գտնեն եւ անոնց դաշունէն չես կրնար պրծիլ: Որովհետեւ ո՞վ որ Գեֆէ գատաստանի մը երեք անգամ հրաւիրուէն ետքը չ'երեւար, արտաքոյ՝ օրինաց կը համարուի: Անկէ ետքը զինքն առջի տեսնող գատաւորը կամ ծառան կրնայ ծառէ մը կախել կամ դաշունովը դէ-

տինը տապալել: Եւ թէ որ բաղմութիւն մ'ալ վրայ հասնի, ի վերայ այսր ամենայնի սպաննողին փնաս մը չ'ըլլար: Որովհետեւ ամէն մէկ դատաւոր ու ծառայ վրանին դաշոյն մը կը կրեն, որուն վրայ երեք խաչեր փորուած են: Աս դաշոյնը ցուցուցած ատեն յայտնի կ'ըլլայ որ սպաննողը Գեֆէն արտաքոյ օրինաց հրատարակուած է: Ո՛վ որ այսպիսի մէկուն պաշտպան կ'ըլլայ, ինքն ալ նոյն պատժոյն տակ կ'իյնայ:

Ո՛հ, Բնչպէս փնասակար է աս բանս բոլոր Գերմանիայի: Արդարութեան վերարկուի տակ, աս պատճառաւ որչափ սպանութիւններ կ'ըլլան: Դրժբախտ ժամանակներ. սգալի տեսիլներ: Ո՛հ թէ որ մեր նախահարքը մեր երկրին հիմակուան վիճակը տեսնելու ըլլան, կու լան եւ կը հեծեն,,:

“Ո՛հ, հայր,, պատասխանեց պղտիկ Գուռն, “թէ որ ես իմ հօրս պէս մեծցած, եւ անոր պէս ալ զօրաւոր ըլլայի, կայսեր կ'երթայի եւ աս չար ասպետաց ըրած ամէն բանն անոր կը պատմէի, եւ թէ որ կայսրը զօրք ժողովելու ըլլար, սիրելի հայր, ես ալ քեզի հետ մէկ տեղ քաջութեամբ կը պատերազմէի եւ սրովս անանկ կը ջարդէի որ ան ասպետներէն մէկն ալ չէր ապրեր: Եւ ան ատեն հայրենիքնիս թշուառութենէն կ'ազատէր,,:

“Գուռն, Գուռն, սիրելիս,, գոչեց հայրն ուրախութենէն, եւ տղան բազկացը մէջ գրկելով, հայրական կրծոցը վրայ կը դնէր “Գուռն իմ զաւակս ես,, կ'ըսէր “քու երակացդ մէջ Գիպուրկի արիւնը կը խաղայ: Ես քու ապագադ մտածած ատենս, արդէն ի քեզ այսպէս քաջ ասպետ մը կը նշմարէի: Այո՞ որդեակ, հայրդ ալ քու վրադ ասանկ կը մտածէ եւ քեզմէ նոյնը կը յուսայ: Ո՛հ, իմ աս գեղեցիկ յոյսս, ատենը գայ նէ, պարապ մի հաներ: Սիրելի զաւակս, հօրդ բաղձացածն ու ուզածն աս է: Ո՛հ, չըլլայ թէ իմ գեղեցիկ յոյսերս փճացնես: Աս բանս զիս ստուգիւ գիւ գժբախտ կ'ընէ եւ ինծի մահ կը պատճառէ: Բայց չէ, սիրելի Գուռն. չէ, ես քեզմէ այսպիսի բանէ մը չեմ վախնար: Գուռն քու պապերուդ եւ ծնողացդ առաքինութիւններն ալ պիտի ժառանգես,, Աստուծոմէ պիտի վախնաս, մոլութիւնները պիտի ատես, առաքինութիւնը պիտի սիրես եւ միշտ յարգարուութիւն պիտի դիմես, ասպետական երգմանցդ հաւա-

տարիմ, Աստուծոյ, եկեղեցւոյ, կրօնի, իշխանին եւ հայրենեաց համար, եւ անմեղութիւնն հալածողներուն դէմ՝ արի պատերազմող պիտի ըլլաս: Այսպէս պիտի ըլլաս, սիրելի Գուշո, այսպէս պիտի ապրիս եւ աս եղանակաւ պիտի գործես: Քանի որ մեր անպետաց մէջ դեռ առաքինի եւ քաջ ասպետներ կան եւ կ'ապրին, մեր հայրենիքը դեռ կ'որսուած չէ: Առաքինութիւնը ստոյգ է կրնայ ճշշուիլ, բայց չ'կորսուիր, օր մը կու գայ որուն մէջ պէտք է որ յաղթանակէ,,:

Լոնտոնէ Կոմիտիոս Գիպուրկին իր պատմութիւններն ասով լրնցուց, ետքը ոտք ելաւ, պատուահանք քովը գնաց, մէկ փեղկը բացաւ եւ ըսաւ. «մըըր-րիկը դադրեր է եւ դուրսն ամէն բան հանդարտ է, ալ կրնանք հանգչիլ, եւ Աստուած տայ որ հանգիստ քնէ մ'եաքը զուարթութեամբ վաղուան առաւօտն ողջունենք,,»: Աս ըսելէն ետքն իրար ողջունեցին եւ հանգչելու գացին:

ԳԼՈՒԽ Գ.

*Սրբա վարդապետ անմեղութեամբ՝ գաղտնի դատաւարու-
նէն կը դատարարէ:*

Գրեթէ ճշգրիտ մի եւ նոյն ատենն՝ երբ Կոմիտիոս Գիպուրկ իրեններուն՝ Ոթոն Ֆելքենէկին դէպքերն ու դաւանի դատաստանին բաները կը պատմէր, մի եւ նոյն ատեն Վալտէրն ամրոցին մէջ, Մաքս՝ աղ-նուական դուքսն՝ իր առաքինի Պէտրա ամուսնոյն եւ երկու՝ Գուշո ու Պէրդա յուսարից որդուցը հետ, կրակի քով տխուր նստած էին. Պէրդա մօրը, իսկ Գուշո հօրը քով: Վերջիշեալ երկրի ցընցումն եղած ատենը, մայրն ու տղաք յանկարծ աղաղակ մը հանեցին: Նոյն իսկ հայրենին ալ վախացաւ:

«Լս գիշերն ալ ան զարհուրելի գիշերներէն է,, ըսաւ Մաքս «գորոնք ֆէֆէն՝ դատաւորները՝ ապականե-լու, սպաննելու եւ յախտակելու համար կը բազման:

Գրեթէ աս գիշերուան նման մըրկայոյդ գիշեր մըն էր, երբոր մեր Գոնրատ ծառան զիս աս ամրոցը բերաւ: Աս ատենն՝ իմ հօրս սպաննուելուն, եւ հայրենական ամրոցիս հրոյ ճարակ ըլլալուն վրայ նոր տա-րի մ'ալ կ'ըլլայ: Ո՛ր անգութ ֆէֆէ, իմ հայրս իղմբառնալովը, ինչ մեծագին դանձ մ'իղմբ բարձիր: Յառաջ դուռն նուիրական էիր, հիմակ դժբախտու-թեամբ անաստուած կրնաս կոչուիլ: Ո՛հ, ինչ է, ինչ է պատճառն որ սուրբ ֆէֆէն որ յառաջուան ատեն-ներն օրհնութիւնաբեր հետեւութիւններ ունէր, հի-մակուան ատենս ասանկ սարսափելի հրէշ մ'եղաւ: Ան ատենն անմեղութիւնն ու առաքինութիւնը կը պաշտպանէր եւ ախտերը կը պատժէր, հիմակ ախ-տից պաշտպան կ'ըլլայ եւ առաքինութիւնը կ'ընկճէ եւ կը հալածէ: Ո՛ր ժբախտ վիճակ մեր հայրենեաց համար, զոր մեր յաջորդներն ալ երկայն պիտի լան ու ողբան: Գուք իրգեակք, գուցէ լաւագոյն ժամա-նակի մը կը հասնիք, բայց ես եւ ձեր մայրն՝ ան ժա-մանակը հաւանականաբար տեսնելիք չունինք:

Լն սարսափելի գիշերուէն ի վեր, որուն մէջ հայրս ֆէֆէ դատաւորներէն սպաննուեցաւ իր ամրոցն կրակի տրուեցաւ, շատ տարիներ անցան. ես նոյն ատենը ութը տարուան տղայ մըն էի, ի վերայ այսր ամենայնի ան զարհուրելի տեսարանն անանկ կենդանի եղանա-կաւ յիշատակացս մէջ տողորուած է, որ կարծես թէ երեկուան պատահած դէպք մըն է: Ո՛հ, ինչ զարհու-րելի գիշեր էր: Զինուց շառաչիւնները, պատերազ-մողաց աղաղակներն ու բոցերուն շնչումը, օրերով ականջներս կը թնդացնէին: Իսկ հօրս սպաննուիլն ի-մացած ատենս զգացած ցաւս, ան անպատմելի ցաւը, կենացս մէջ պիտի չմոռնամ: Աստուծոյ ողորմութիւնն՝ իմ հայրս սպաննողներուն ներէ,,:

«Ի՛նչ թէ որ,, կ'ըսէր պղտիկ Գուշոն «ան ան-պիտան ասպետները մեր պալատը դան եւ քեղի, սի-րելի հայր չարիք մ'ընել ուզեն, մեր ծառաները պէտք չէն որ սրով զարնեն եւ զանոնք սպաննեն,,:

«Ո՛հ, սիրելի մայր,, գոչեց Պէրդա. «կու գան կոր ան անպիտան ասպետները: Մտիկ ըրէ, մտիկ ըրէ, արդէն մէկը դրան քովը հասաւ,,:

Աւ իրօք ալ նոյն վայրկենի մէջ դոնապանը մեծ հապճեպով ներս կու գար: Ծնողքն ու տղաք բարձրաձայն կը ծիծաղէին, բայց աս ծիծաղն անմի-ջապէս սգոյ ու ցաւոց փոխուեցաւ:

«Ո՛հ, տէր,, կ'ըսէր դոնապանը, յայտնի պլայ-լութեան մէջ. «շատ եւ յանբաւս կը ցաւիմ որ ձեր ուրախութիւնը կ'աւրեմ: Բայց աս վայրկենիս մէջ ամրոցին մեծ դրան առջին պատահածը ձեզի իմացը-նէն ինծի պարտք կը սեպեմ: Քանի մը անգամ լսե-ցի որ մէկը մեծ դրան զարկաւ, դացի որ տեսնեմ՝ թէ ասանկ ուշ ատեն եւ պայտիս մըրկալից օդոյ մէջ ո՞վ ներս գալ կ'ուզէ: Գուշո բացի, կանթեղովս չորս կողմը լուսաւորեցի բայց մարդ չտեսայ, տասն ան-գամ հարցուցի «ո՞վ է,, եւ պատասխան չընդու-նեցայ: Բայց երբոր դուռը գոցել եւ ետ դառնալ կ'ուզէի, կանթեղին աղօտ լուսովը դրան վրայ կը պ-ցուած մեծ յայտարարութիւն մ'աչքիս զարկաւ: Գրան վրայէն վար առի եւ ահա տէր, հոս է,,:

Մաքս Վալտէրն դուքսը, ծառային տուած թուղթը տեսածին պէս, երեսին դոյնը նետեց: Որով հետեւ առջի նայելուն, նշանակութիւնը հասկըցաւ: Զեռքը, որով թուղթը կը բռնէր, կը գողար: Դքսու-հին հետաքրքրութեամբ մագաղաթին նայեցաւ, եւ հաղիւ թէ վրան խաչաձեւ նկարուած դաշոյները տե-սաւ. «Ո՛հ տէր Աստուած, ամուսինս ֆէֆէ դատաս-տանի տակ ինկաւ,, գոչելով մարեցաւ ինկաւ:

Շատ սիրա կսկըծեցնելու բան էր, տղոց՝ մօ-րերնուն քով հանած վայնասունն ու լացքը լսելը: «Մայրերնիս մեռաւ, ո՛հ մայր, մայր, սիրելի մայր,, կը գոչէին երկուքը միատեղ: Հայրը՝ որուն սրտէն արիւն կը խաղար, երկու տղաքը հանդարտեցուց եւ ապահովուց որ մայրերնին մեռած չէ, այլ միայն մա-րած է: Եւ հայրը դոնապանին օգնութեամբ մարողն անկողնոյ վրայ դրած ատենը, վերջինը շատ անգամ

կը կրկնէր, «Ո՛հ, գլխած տէր ներէ, ներէ ինծի որ ես ան մագաղաթով ձեզի ասանկ մեծ ցաւ պատճառեցի: Եթէ գիտնայի որ այսպիսի պատգամաւորութիւն մը, այսպիսի հետեւութիւններ պիտի ունենար, կը պատռէի մէկդի կը նետէի եւ հոս չէի բերեր: Հիմայ կ'իմանամ թէ կարգալ գիտնալն ինչ աղէկ բան է եղեր: Ո՛հ գոնէ սիրելի եւ բարի տիկինս արթննա՛ր: Ո՛հ Աստուած իմ, ի՛նչ ըրեր եմ, ի՛նչ անգիտեմ գտնուելու եմ: Բայց գոնէ կրնայի մտածել թէ, աս մագաղաթէն բարի բան մը չէր կրնար յուսացուիլ»: Աս խօսքերն ըսելով շատ անգամ ճակտին կը զարնէր, կու լար, ինչպէս նաեւ երկու տղաք ալ կու լային:

«Անգարտէ, բարի Յակոբ, ըսաւ կոմսը ծառային. «Դուն աս բանիս մէջ սխալմունք չըրիր, բայց թէ որ նոյնը պատուած եւ անոր վրայ լռած ըլլայիր, ան ատեն մեծապէս կը սխալէիր»:

Իսրի ծառան, իր տիրոջն ընտանեկան խօսակցութեամբ եւ մանաւանդ տեսնելով որ դքսուհին աչքը բացաւ եւ կենդանութիւն առաւ, մեծապէս հանդարտեցաւ: Բարի ծառան չէր գիտեր թէ ուրախութիւնն ինչպէս բացատրէ: Գուցէ տասն անգամ անոր ձեռքը պագաւ եւ տասն անգամ ալ թողուց թիւն կը խնդրէր, բայց չէր գիտեր որ դքսուհին անոր ըրածները չէր իմանար, որովհետեւ խեղքը դեռ բոլորովին վրան եկած չէր: Բայց ծառայէն շատ աւելի էր տղոց ուրախութիւնը: Պզտիկ Պէրդան իր փափուկ համբոյրներովը, մօրը բիւր հարցումներ կ'ընէր, թէ եւ մայրն աս հարցմանց եւ ոչ մէկ հատին կը պատասխանէր, որովհետեւ ոչ կը լսէր եւ ոչ ալ կ'իմանար:

Այլ երջապէս բարի դքսուհւոյն միտքը վրան եկաւ, բայց անով մարելու վայրկենի մէջ զգացած ցաւազին զգածմունքն ալ նորէն զարթեաւ: Երկայն ատեն լի խանդաղատանօք եւ թաց աչուրներով մէյ մ'ամուսնոյն, մէյ մ'ալ տղոցը կը նայէր: Յակոբ գնաց որ աղախին մը կանչէ որ դքսուհւոյն ծառայէ, նոյն պէս տան մատանապետ քահանայն ալ կանչեց որ զանի մխիթարէ: Երկուքն ալ անմիջապէս եկան: Աղախինը՝ դքսուհւոյն համար աղէկ մտիջուր մը պատրաստեց, իսկ բարի երէցն, որ հասակաւոր ծերունի մըն էր, իր բոլոր գիտութիւնն ի գործ դրաւ որ տան տիկինը մխիթարէ եւ զանի հանդարտեցնէ: Եւ բարի երէցն իր գործը յաջողցուց ու անոր սրտին մէջ մխիթարութիւն ու քաջալերութիւն զարթոյց: Դրքսուհւոյն ցաւերն արտասուաց փոխուեցան եւ սիրտը թեթեւութիւն մը զգաց:

«Չէ, յարգելի տէր, ըսաւ տիկինը մեծ քաջալերութեամբ, «Աստուծոյ կամաց դէմ տրտնջալ չեմ ուզեր: Ինչ որ ինք կ'ընէ, միշտ բարի է, թէ եւ մենք կարճատես մարդիկս չտեսնենք: Թէ եւ առջեւ նիս մեծ դժբախտութիւն մը կայ, բայց մեր բոլոր վստահութիւնն Աստուծոյ վրայ կը դնենք, եւ ապահով ենք որ մեր կարօտութեան մէջ զմեզ չի թողուր:

Թէ եւ չեմ ալ գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ընեմ, որովհետեւ աս ատենս գաղտնի ֆէֆէն մէջ անմեղութեան ցոյցն օգուտ չունի, հոն դատաստան կտրողը կիւքն ու դատապարտողը վրէժխնդրութիւնն է, բայց թէ եւ մենք մահկանացուք աս բանէն աղատելու, օգնութիւն մ'ընելու եղանակը չենք գիտեր, բայց Աստուած ամենակարող ըլլալով իրեն ամէն բան գիւրին է»: Դքսուհին ասանկ խօսելէն ետքը բոլորովին Աստուծոյ վստահացած էր:

Գուքսն ասոր վրայ ուրախանալով, ամուսինն ու տղաքը թող տուաւ որ հանգչին, եւ տան քահանային հետ առանձին խուց մը քաշուեցաւ:

Գ Լ Ո Ի Խ Դ.

Փոխութեամբ:

«Յարգելի տէր, ըսաւ դուքսը քահանային, երբոր իր խուցը հասած էին, «Հոս՝ քովս տաք կրակարանին քովը նստեցէք, հոս իրարու հետ հական բաներու վրայ պիտի խօսինք, եւ կ'աղաչեմ որ ձեր խորհրդովն ինծի օգնութեան հասնիք: Ես ֆէֆէ դատաստանին հրաւիրուեցայ: Ահա մագաղաթը, զոր իմ դռնապանս, դրանս վրայ կ'պցուած գտած է»:

Ընթողին մատանապետը, մագաղաթն առաւ, կարդաց, շատ անգամ գլուխը ցնցեց, եւ սրտի մորմոքելուն նշանը ճակտին վրայ դրոշմուած էր:

«Աս ինչ յերկինս աղաղակող անիրաւութիւն է», ըսաւ դուքսը: «Ձիս դատաստանի կանչեն որուն ոչ հիմ մ'ունին եւ ոչ ալ պատճառ: Ան արիւն կղակ վագրներն ինձմէ ի՛նչ կ'ուզեն. իմ վրաս ի՛նչ իմացած են. իրենց արիւնը շտուգութիւնն ու ընչասիրութիւնը դեռ յագած չէ: Հայրս սպաննեցին բաւական չեղան, որդւոյն արիւնն ալ պէտք է եղեր թափել: Ո՛ր անգութ եւ արիւնասէր գաղաններ, մինչեւ ցերէր ձեր գոյութիւնը պիտի մնայ: Ամենազօր ամենազէտ Աստուած մինչեւ ցերէր պիտի կենաս նայիս, մինչեւ ցերէր աս դժոխոց սերունդը երկրիս վրայ պիտի թողուս: Անոնք զիս իրենց դատաստանին կը հրաւիրեն, ան չարագործներն ու մարգասպանները. բայց դուն ամենազէտ Աստուած գիտես որ ես անմեղ եմ: Բայց անմեղութիւնս զիս չի փրկեր: Թէ որ դուն ամենակարող զիս չի փրկես, ես սառագիւ կորսուած եւ մահուան աւար եղած եմ: Բայց ես զմարգասպաններն անիծանել չեմ ուզեր, անոնց չարիք մը չեմ բաղձար, այլ ամէն բան քեզի կը յանձնեմ, որովհետեւ վրէժխնդրութիւնը քուկդ է»:

«Իայց յարգելի տէր, հարցուց դուքսը «Ես ի՛նչ ընեմ: Հրաւերն ընդունիմ եւ ելլեմ դատաստանի առջին: Ես անկէ վախ չունիմ, որովհետեւ կրնամ զիս պաշտպանել, եւ բանի մը խեղճ չ'զարնէր: Բայց ան՝ զիս հրաւիրելու իրաւունք ունի, ես անոր հրաւերին անսալու պարտական իմ: Ի՛նչ կ'ըսէք . . . »:

«Իմ տալու խորհուրդս աս է որ, ըսաւ մատանապետը «չերթաք: Այսպէս խորհուրդ չէի տար

Թէ որ անի մեր օրինաւոր մեծն ըլլար: Որովհետեւ ամէն օրինաւոր մեծերն Աստուծմէ կարգեալ են եւ ամէն հպատակ պէտք է որ անոնց հնազանդի, եւ Աստուծոյ հրամանն աս է: Թէ արդեօք գաղտնի ֆէֆէն, հիմակուան ատենս Աստուծմէ կարգեալ է, խնդիր իսկ պէտք չէ ընել: Եթէ Աստուծմէ էր, ան ատեն ըստ Աստուծոյ կը դատէր եւ կը դատապարտէր: Եթէ Աստուծմէ կարգեալ ըլլար, ան ատեն ի լուսոյ չէր փախչեր:

Իսկայ հիմայ ծածուկ պրերու մէջ կը սողայ եւ իր գործքերը գիշերուան խորհրդաւոր մթնան մէջ կը ծածկէ: Չէ. ֆէֆէն հիմակ Աստուծմէ չիկրնար ըլլալ. Թէ եւ «Սուրբ», անունը կը կրէ: Յաւաջուան ատեններն աս անուան արժանի եղած պիտի ըլլայ, բայց հիմակ ուրիշ անուան արժանի է, զոր ձեր բարձրութեան առջին անուանել չեմ ուզեր: Գիտէք արդէն ինչ ըսել կ'ուզեմ:

Չէ, չէ ֆէֆէն առջեւը մի ելէք: Հոն տեղը ձեզմէ, ձեր անձին պաշտպանութիւնը չեն ուզեր, այլ գլուխնիդ, ամրոցնիդ ու կալուածնիդ կը պահանջեն: Աս է մեր դատաւորաց ծարաւը: Երթալու ու երեւնալու ըլլաք, ստուգիւ մէյ մ'ալ ետ չէք դառնար: Սպանութեան ծածուկ վիճի մը մէջ զձեզ կը գլխատեն: Ձեր ամուսինն ու տղաքը, եւ բոլոր ձեզի վերաբերողներն ամրոցէն դուրս կը հանեն, եւ ամրոցն ու բոլոր կալուածները, ընչասէր դատաւորաց ձեռքը կ'անցնին: Բարեկամաց վրայ յոյս մի դնէք, որովհետեւ հիմակուան բարեկամաց թիւը որչափ նուազ է նէ, թշնամեացն ալ այնչափ շատ: Ան դատաւորաց մէջ ստուգիւ եւ ոչ մէկ բարեկամ ունիք, որովհետեւ հիմակ ֆէֆէն այնպիսի մարդիկներէ բաղկացած է, որոնք բարեկամութիւն ընելու ի վիճակի չեն»,:

«Իսկայ երկնից սիրոյն համար», կրկնեց դուքսը, «Ինչպէս ինք զինքս պիտի պաշտպանեմ աս չարագործաց դէմ: Թէ որ անոնց առջին չերեւամ, իմ հօրս պատահածներէն եւ ոչ մազ մը նուազ պիտի ըլլայ ինծի, նոյներն ինծի ալ պիտի պատահին: Գաղանացեալ դատաւորներն ամրոցիս կը տիրեն, կը սպաննեն, կը յափշտակեն, կ'պրեն: Ուրեմն ասկէ ինչպէս կրնամ ազատիլ: Գլուխս անանկ շիթած է որ մտածել չեմ կրնար: Մեր տկարաց վիճակն աս է, գլուխնիս որ մեզի ամէն բանէն աւելի հարկաւոր է, նախ եւ յառաջ զանի կը կորսնցընենք: Գուք յարգելի հայր, ձար մը, խորհուրդ մը չունիք»,:

«Ինչո՞ւ չէ», կրկնեց ծերունին. «ուրիշ խորհուրդ մ'ալ կրնամ տալ, եւ այնպիսի խորհուրդ մ'որ Աստուծոյ օգնութեամբը կրնայ յաջողիլ: Որչափ որ գիտեմ նէ Կոթփրիտ Գիպուրկի դուքսը ձեր հաւատարիմ եւ հզօր բարեկամն է: Թէ ինք աս ամօթապարտ ֆէֆէն չվերաբերիր, ասոր իր ասպետական առաքինութիւնները բաւական գրաւ են: Իր ամրոցն ասկէ շատ հեռու չէ: Կրնայ իրեն շուտով պատգամաւոր մը խաւրով, եւ աս հրաւերն անոր իմացուիլ,

եւ բարեկամաբար իրեն աղաչուիլ որ առանց ատեն կորսնցունելու հոս գայ, որ հոս ամէնքս միատեղ ձեր ազատութեանը վրայ խորհուրդ ընենք: Համա՞ղուած եմ, որ եթէ կարելի է անմիջապէս կու գայ: Եւ հոս գալէն ետքն իրեն կրնաք առաջարկել որ անմիջապէս ձեզի հետ ձիավարելով Վիէննա՝ կայսեր երթայ եւ անկէ պաշտպանութիւն ու օգնութիւն խընդրէ: Ապահով եղէք որ անոր հետ միատեղ Մաքսիմիլիան կայսեր երթալու ըլլաք, հոն թէ աղէկ ընդունելութիւն եւ թէ զօրաւոր օգնութիւն կը գտնաք: Որովհետեւ Կոթփրիտ Գիպուրկի կոմսը կայսեր առաջին կարգի սիրականներէն է: Ազնիւ կայսրն՝ իրեն բան մ'ալ չ'ըլանար, եւ ինչ որ կը խնդրէ, կը շնորհէ անոր: Եւ թէ որ դուք ալ այսպէս ամենէն սիրուած անձի մը հետ Վիէննա երթալու ըլլաք, ֆէֆէն անձինքներէն ոչ ոք կը համարձակի ձեր վրայ յարձակում մ'ընելու: Աս խորհրդեան վրայ ինչ կարծիք ունիք»,:

«Հատ աղէկ յարգոյ տէր, պատասխանեց դուքսը, որուն կերպարանքն անմիջապէս զուարթացաւ: «Աս խորհուրդը կ'ուզեմ ի գործ դնել, եւ նոյն իսկ աս ժամուս մէջ, թղթով պատգամաւոր մը դէպ ի Գիպուրկի ձիավարել տալ: Աս խորհուրդը շատ հաւնեցայ, զոր ստուգիւ Աստուած աղջած է: Գիշեր բարի յարգոյ տէր, ձեր գիշերային աղօթից մէջ զիս ալ յիշեցէք, ի մասնաւորի վաղը սուրբ պատարագին մէջ ինծի համար ալ աղօթեցէք, որ Աստուած գործքերնիս յաջողընէ, եւ ես ձեզի միշտ երախտագէտ պիտի մնամ»,:

Կերուսի երէցը բաժնուեցաւ, դուքսը գրեւ լիքը գրեց եւ պատգամաւորը նոյն ժամուս մէջ խաւրուեցաւ: Երկրորդ առտու աս յատակագիծը կոմս սուհեյն ալ հաղորդուեցաւ, որ շատ հաւնեցաւ եւ ազատութեան վրայ յոյսն աւելցաւ: Որովհետեւ գըքսուհին Կոթփրիտ Գիպուրկի կոմսին վրայ, Կերմանիայի իբր ամենէն երեւելի ասպետը, մեծ եւ անզոր վստահութիւն ունէր:

Գողդոջուն անհամբերութեամբ պատգամաւորին դառնալու ժամը կը համընէին: Վերջապէս հասաւ. Մաքս եւ Պէադա սրտի բաբախմամբ սանդղին վրան անոր առջեւն ելան:

«Պիտի գայ, պիտի գայ աղնուական Գիպուրկը, հարցուց Պէադա: «Ինչո՞ւ համար անմիջապէս չեկաւ»,:

«Ո՛հ, Աստուած», գոչեց Պէադա անմիջապէս վերի խօսքերէն ետքը: «Քուրդ աղէկ լուր մը չէ բերած, նոյնը իր տրտում երեսէն կը կռահեմ»,:

«Ի՞ժբախտութեամբս, տիկին», պատասխանեց հաւատարիմ Քուրդը, աչքերը լեցուելով: «Հաւատացէք սիրելի եւ գիտած տէր, որ Գիպուրկի դուքսը հետս ձեզի բերելու համար արեանս վերջի կաթիլն ալ տալու պատրաստ էի»,: Աս ըսելէն ետքը Քուրդ պատմեց թէ ինչպէս ինք ձիւներուն յորդութեան պատճառաւ աշխատալի ձիավարութիւն մ'ըրած եւ ըստ իր բաղձանացը՝ անանկ շուտով Գիպուրկին հա-

սած չէ: Թէ Գիպուրկի խաթունը դքսոյն տունը չգտնուելուն վրայ շատ ցաւած է, որովհետեւ օր մ'առաջ դէպ ի չեղունեակա գացած էր որ պատերազմի մը մէջ Գոկկէնպուրկ դքսոյն օգնէ: Աս ըսելէն ետքը դքսուհին եւ պղտիկ Գունոյին սիրալոական ողջոյնը մատոյց եւ աւելցուց թէ նամակը դքսուհին տուած է, որ խոստացած է որ նոյնը ձիաւորի մը ձեռքը անմիջապէս դքսոյն կը խաւրէ:

Վարդին պատգամաւորութիւնը զՎալտէրն դուքսն եւ զդքսուհին վճատութեան մէջ ձգեց, բայց անոր վերջի խօսքերը սրտերնուն մէջ գեռ յուսոյ կայծ մը պահեց:

«Վուցէ, աւելցուց Պէադա, «աղնիւ Գիպուրկ քու դժբախտութիւնդ իմանալէն ետքը դեռ կու գայ»:

«Սոցգ է, իմ բարեկամս, Կոթփրիտ զիս չ'լքանիր, թէ որ գրութիւնս ձեռքը կը հասնի», պատասխանեց Մաքս Վալտէրն: «Մենք ամէն բան Աստուծոյ թողունք, ինք ամէն բան մեղի ի բարին կը դարձնէ: Ես երթամ մատանապետին՝ պատգամաւորին ըսածն հաղորդեմ, եւ տեսնեմ թէ ինչ նոր խորհուրդ կու տայ: Խոհեմ ծերունին բնաւ չայլալիւ. եւ թէ եւ ոչ դք խորհուրդ մը տալ կարող ըլլայ, ինք միշտ խորհուրդ տալու բան մը կը գտնէ, կամ գտնէ երկու միտարական խօսքեր կը զօրացէ»:

«Ս'իայն մի հուսահատիր, արիւթիւնդ մի կորսնցնիր», պատասխանեց ծերունին, դքսոյն հաղորդած լուրին: «Գիպուրկի դուքս զքեզ չ'լքանիր, ինք կարօտութեան ատեն իր բարեկամը չ'թողուր»:

«Բայց Գոկկէնպուրկն ալ իր բարեկամն է, պատասխանեց դուքսը, «եւ ան ալ զինքն օգնութեան կանչած է»:

«Գիպուրկ բաւական խոհեմ է, պատասխանեց ծերունին. «ինք հոն կ'աճապարէ ուր կարօտութիւնը մեծագոյն է: Գոկկէնպուրկ պատերազմի համար միայն անոր բաղմունքանը կարօտ է, բայց դուք իրեն, եւ ինք աս եղանակաւ ձեզի ալ անոր ալ օգնած կ'ըլլայ»:

«Ընիւ եւ յարգոյ տէր», պատասխանեց դուքսը, «ինչպէս աղէկ միտարել եւ քաջալերել դիտէք: Ինչ երջանիկ ենք, թէ ես եւ թէ իմ ամուսինս, որ մեր դժբախտ դրից մէջ ձեզի պէս քաջ խորհրդատու եւ միտարել անձ մ'ունինք: Աս պարագայիս մէջ եթէ որ դուք զմեզ թող տայիք, մենք իրարու ոչ ասանկ խորհուրդ մը կրնայինք տալ եւ ոչ ալ իրար միտարել»:

«Ես զձեզ թող տամ: Ես զանոնք թողում, որոնց իմ ամենէն երջանիկ օրերս պարտական եմ: Ո՛հ, աւելի կ'ուզեմ մենիւն, աւելի յանձն կ'առնեմ ձեզի հետ թշուառ ըլլալ, քան թէ իմ բարի եւ սիրելի անձինքներս թողուլ»:

Ծերունին ասանկ խօսեցաւ եւ արտասուք մը աչացը մէջ կը դողդղար: Գուքսը թողութիւն կը խնդրէր որ զինք ասանկ վըշտացուց, եւ զինք կ'ապահովընէր որ անոր սիրոյն ու հաւատարմութեանը վրայ բնաւ տարակուսած չունի, եւ բնաւ չկրնար տարակուսիլ: Պիտ'ը շարունակէ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՒՆԻՍ 1

Այսօրուան օրս երկրագնդին մէկ ծայրէն մինչեւ միւս ծայրը պատերազմի աղաղակը տիրած է եւ ամէն մարդուն մտադրութիւնն անի կը գրաւէ: Բոլոր միւս հոգերը խղիւռած են, բոլոր խաղաղութեան գրաղմունքները մէկդի գրուած՝ մնացուած են. ամէն մարդ աչքը մէջ մը Խալիլա՝ պատերազմին ասպարէզն հետաքրքրութեամբ կը տանի, մէջ մ'ալ անձկութեամբ իրեն սեփական երկրին վիճակին ու ապագային կը դարձնէ: Ամէն մարդ պատերազմի վրայ կ'ուզէ խօսիլ, ամէն մարդ պատերազմի վրայ կ'ուզէ լսել, որովհետեւ պատերազմին բեռը ամէն մարդու վրայ անոցորմ եղանակաւ կը ծանրանայ, հեծութիւնը նաեւ ան հեռաւոր խիւղերու մէջ կը լսուի, ուր զինուց չհասնին դեռ չէ թափանցած: Աղքատն հիմակ բերնին պատառը գտնելու համար, աւելի մեծ դժուարութիւն չ'ուրեր: Ասկէց զատ ամէն մարդ կը վախայ, որ չըլլայ թէ աւերիչ ու մարդախոշոշ հարսնիքն իրեն տունն ալ գայ:

Բայց ինչ է աս աղետաբեր պատերազմին պատճառը: Առանց Ղախտինամութեան անքնին խորհրդները քննելու. կը փնտռենք միայն, որ պատերազմիդ բանական իրենց զարնուելուն ինչ պատճառ կու տան: Լուդովիկոս Նաբոլէոն, որն որ կարծեմ՝ հիմակ ամէն մարդ համոզուած է որ, պատերազմի յարուցանող ինքն է, ինքն է ուրիշին վրայ յարձակողն, իսկ միւս կողմը (Աստրիւս) ինք զինք միայն, իրեն ստացուածքը կ'ուզէ պաշտպանել, Լուդովիկոս Նաբոլէոն կ'ուզէ որ, ինչպէս որ ինք իրեն պատերազմի յայտարարութեանը մէջ բացայայտ կը զուգէ, Աստրիւսը Խալիլայէն ելնէ: Աս է մէջ տեղը նետուած պատերազմին պատճառը: Բայց Աստրիւսի աս ստացուածքը դարեր ապահովուցած էին, եւ ետքէն 1815ին Ղիննական ժողովքին դաշինքներն հաստատած են: Նաբոլէոն, կ'ըսէ, որ ինք ան դաշինքները միայն կ'ընդունէ, որոնք Գաղղիայի դժպէսն չեն, այս ինքն դաշինքներն իրեն առջեւ այնչափ կ'արժեն որչափ որ ինք կ'ուզէ: Ասկէց է որ բոլոր Եւրոպան հոգեբու մէջ ինկաւ, որովհետեւ Եւրոպային հիմակուան վիճակն եւ ամէն տէրութեանց ստացուածքն յապահովընողը՝ սուրբ համարուած դաշինքներն էին, որոնք վերցուելուն պէս ամէն տէրութիւն ի հիմանց կ'երեր: Երկրորդ՝ Լուդովիկոս Նաբոլէոն աղագայ անկախութիւնը կ'ուզէ, որովհետեւ, կ'ըսէ, ժամանակին քաղաքակրթութիւնն աս կը պահանջէ: Եւ որովհետեւ չկայ տէրութիւն մ'որ զանազան ազգերէ բաղկացած չըլլայ, կը հետեւի որ Եւրոպայի մէջ ընդհանուր յեղափոխութիւն մը պէտք է հանել: Եւ իրօք Լուդովիկոս Նաբոլէոն աս յեղափոխութեան գլուխն անցած է: Ընթերցողաց յայտնի է, որ Սարդինիայի կառավարութիւնը 10 տարեկէն աւելի է որ Խալիլայի մէջ ընդհանուր յեղափոխութիւն մը հանելու կը ջանայ, որուն նպատակն է խալիլական մէկ տէրութիւն մը կազմել Սարդինիայի Վէհապետին առաջնորդութեան տակ, եւ եթէ աս չըլլայ նէ գէթ Լուդովիկոս Վենետիկ դաւառներն ու միւս Խալիլական փոքր տէրութիւնները Սարդինիայի հետ միացնել: Ասոր հանելու համար շարունակ լռագիրներով ու գրուածներով ժողովուրդը կը զրդւէր. յայտնի պատերազմի պատրաստութիւն կը տեսնէր, եւ վերջի ժամանակներս բոլոր յեղափոխականները կամ լաւ եւս՝ ապստամբներն իրեն կանչեց ու աղատակամայ գտնի մը կազմեց Վարիպալտի ապստամբականտին առաջնորդութեան տակ: Լուդ. Նաբոլէոն հիմակ Սարդինիայի կառավարութեան ու Վարիպալտին դաշնակից եղած կամ անոնց զընկն անցած է: Իրեն գործակալներով Գոսկանայի, Մասսայի, Գարապի, Բարմայի մէջ արդէն յեղափոխութեան դքոշը անկէլ տուած է, միւս տէրութեանց մէջ նոյնին տեսէ: Կլինայ. իսկ Սրբազան Քահանայապետն իրեն գրեթէ բանտարկեալ մ'ըրած է: Աս իրեն գործողութիւնը Խալիլայի մէջ միայն ամփոփուած չէ. ընթերցողները գիտեն, որ Գարապալտէն, Սերիանց ու Ռոմաններուն յեղափոխական շարժմանց ինչպէս օգնական եղաւ ու կ'ըլլայ: Հիմայ բոլոր փախտականներն իրեն բանակը կանչեց, անոնց ազգին ալ անկախութիւն խոտանալով: Ասոր վրայ շատ

Ունգարացիք Գլաբային հետ բանակը գաղին. ուսկէց իրենց ազգին ու զօրքն ուր ելելու համար յայտարարութիւն մը հանեցին, Գլաբային ալ ճամբայ ելաւ: Միայն Մածծինին աւելի սրամիտ գտնուելով՝ փոխանակ հրաւերին անսպառ թուղթ մը գրեց. որուն մէջ կը ցուցնէ, որ Նաբոլէոնին միտքն ազգաց անկախութիւնը չէ, հապա զանոնք իրենց հիմնական Վէհապետին տակէն հանել, իր տակն առնուլ ու անով Եւրոպայի վրայ Գիկոտտորութիւն մը կամ հրամանապետութիւն մը ձեռք բերել: Ապա թէ ոչ՝ եթէ ազգաց անկախութիւնն ուղիւ ըլլար՝ պէտք էր ինք օրինակ ըլլալու համար ամենէն յառաջ Գաւրիա կղզին Խաղալի թողուլ, ու Էլսաս ու Լոթարինգիա գաւառները՝ Գերմանիայի, որովհետեւ ազգայնութիւնն նայելով՝ ասոնք անոնց կը վերաբերին: Իսկ Լեւոպայէն զուրսունեցած երկիրներն անկախ պէտք էր ընել: Ասոր հակառակ Գաղղիայի մէջ եղած ազգայնութիւնները զսպելու այնպէս մեծ ճիգ մը կայ, որ այնչափ ազգերէ (Գերմաններէ, Ֆրէմացիներէ, Պուրգունդացիներէ, Գերմանացիներէ եւ այլն) բաղկացած Գաղղիան մէկ Գաղղիացի ազգի մը լուծուած է, եւ շատ չանցնիր Էլսասի ու Լոթարինգիայի գերմանացի ըլլալը պատմութենէ միայն պիտի տրոլինք: Ուր որ Աւստրիան, որն որ ազգայնութեանց հարստահարիչ կ'ամբաստանուի՝ իր տէրութեան բոլոր ազգերը դեռ ամբողջ ու անապական կը պահէ:

Մեծ Նաբոլէոն իր ռազմագիտական մեծ հանձարովն Եւրոպայի Գիկոտտորութիւնը քիչ մը ժամանակ կրցած էր ձեռք բերել: Իրեն եղբորդին իսկզբան ջանաց նոյնը դեպքանագիտութեամբ ձեռք բերել, եւ երբ որ Աւստրիա ասոր դէմ դրաւ՝ նոյն ժամանակը զէնքի ալ դիմեց իրեն յոյսը, Գաղղիացոց փառասիրութեան, Խաղաղացող գրգռութեան, Աւստրիայի տէրութեան զանազան ազգաց տագնապութեան, Գերմանական երկու մեծ տէրութեանց նախանձորութեան ու Աւստրիայի Ռուսաստանի հետ աւրուած ըլլալուն վրայ դնելով: Տեսնենք՝ իրեն յոյսը սրճափ հիմ ունէր:

Գաղղիայի ի սկզբան պատերազմի վրայ տագնապ էին, եւ զանազան աւելիներու մէջ ասի կ'իմացնէին, որովհետեւ վերջի արեւելեան պատերազմէն բաւական կրած էին եւ խաղաղութեան պտուղները սիրով կը վայելէին: Ութուսու ուրիշք նահանգներուն մէջէն միայն 3ը պատերազմին կողմն էին, մէկերն էր՝ հակառակ: Բայց կառավարութիւնը ստրկի, լրագիրներու ու բռնութեան ձեռքով հասարակութիւնը կըրցաւ իրեն վաստակել: Ստակը առհասարակ ամենակարող կըրտուի: Անով՝ կողմնակիցներուն մեծ մասը գնուած են: Լրագիրներէն՝ որոնք որ կառավարութեան հակառակ էին՝ կամ արգելաւեցան եւ կամ լեզուն փոխել տրուեցաւ: Իսկ պաշտօնական ու կառավարութեան կողմնակից լրագիրները բոլոր իրենց հնարազարտ հանձարը Աւստրիան սեւցնելու մէջ կը ջանան ցուցնել: Յանցանք, բարբարոսութիւն չմնաց որ ան տէրութեան վրայ չնետեն. ամէն օրինաւոր ու ապօրինաւոր եղանակները կը բանեցնեն որպէս զի զանի ամենուն ատելի ընեն: Ասոր մէջ Բիւստինգի լրագիրներն ալ գերազանցած են: Աւստրիան ահաւոր ու զլուկի գաղան մը կ'երեւցնեն, որն որ ամէն տեղ տիրել եւ աւեր ու ապականութիւն ընել կ'ուզէ: Աշխարհ ամենայն անկէց զգուած է, եւ զանի ջնջելու համար քաղաքակիրթ ու քաղաքակիրթ Գաղղիայի օգնական պիտ'որ ըլլան: Մեծիկեօք պաշտօնական մեծարան ու սուտապատիր լրագիրն գրուածները մեծ Նաբոլէոնին ժամանակները կը յիշեցնեն: Արտաքին լրագիրներուն առջեւ՝ Գաղղիայի դռները գոցուած են, անոնք միայն կրնան ներս մտնել որոնք ներքին լրագիրներուն հօգուոյն համաձայն կը գրեն: Այսպէսով՝ կարելի եղաւ ժողովուրդը համալել որ Նաբոլէոն աս պատերազմն սկսելով Եւրոպայի ու աշխարհքի մեծ ծառայութիւն մը կ'ընէ: Եւ արդէն Գաղղիացիք փառասիրութեան դիւրագրիւ ըլլալով՝ վառուեցան բոլորեցան ու ձեռքերնէն եկածը կ'ընեն, որ իրենց ազգային պատմութիւնը նորանոր դաբններով զարգարեն: Այսուի կոր, 50,000ի չափ աղաւակամ զինուորներ կը ժողվուին կոր, եւ այլն եւ այլն: Բայց կառավարութիւնն ուրիշ կողմանէ վախի մէջ կ'երեւայ: Ռաւկապետականք աս յուզմանց ժամանակը գլուխին վերցնելու սկսան: Աս վախը ներքին գործոց պաշ-

տնեան յայտարարութեան մը մէջ բացայայտ յայտնած է, եւ ժողովուրդը կը յորդորէ որ ասանկ յեղափոխական շարժում մ'ելլելու ըլլայ անմիջապէս խղդկու ջանան: Ստորին պաշտօնատեարց շատ փոփոխութիւններ ըրաւ եւ Մայ. 29ին Պրիւսիէն կը գրեն, որ Փարիզի բոլոր զինանոցներուն մէջ թնդանօթներ զետեղել տուաւ:

Իտալիայի առհասարակ մեծ եռանդեամբ Բիւստինգի ու Նաբոլէոնի սկսածն ընդգրկած են. ամէն կողմանէ երկուսարդներ Բիւստինգ կը վազեն՝ Արիպատին դրօշին տակը մոնելու համար, որուն բանակը 30,000ի հասած է՝ կ'ըսեն: Բիւստինգ բանակտեղի մ'եղած է, ուր ամէն լուս պատերազմի համար կ'ըլլայ: Բիւստինգեացի գրգռութիւնն ու մեծարանութիւնն արտաքին կարգի է: Բայց կարծեմ թէ հարկաւորութիւն չունին զգուշացնելու որ անոնց պատմաններուն դիւրաւ հաւատ չընծայուի, որովհետեւ անոնք, կրնանք ըսել որ 1848ին գրուածներուն երկրորդ աւելցուած ու զարգարուած տպագրութիւններն են, ուստի նոյնչափ յարգ ու ճշմարտութիւն ունին: Լըկորոք բանակտեղի մը կ'ըլլայ կոր՝ հիմա Գաւառ, ուր կրտսեր Նաբոլէոն Մայ. 23ին գացած է, հոն ժողվուած բանակին գլուխն անցնելու, որպէս զի անկէց Լոմպարտիա յարձակի: Բոլոր տէրութիւնները Գոսկանայի յեղափոխութեան հաւանած չեն ու իրենց դեպքանները ետ կ'անշաւ են: Մասա-Գարարան, Սարգինիայի հետ միացած են: Բարս, Մաքս Աւստրիացի զօրքով բռնուած են ու խաղաղութիւնն հոն դեռ անվրդով է, բայց միշտ վախի մէջ են Գոսկանայի բանակէն յարձակում կրելու, եւ ան ատեն յեղափոխութեան հեղեղն հոն ալ կ'ողողէ: Քահանայապետին երկիրներուն մէջն ալ դեռ խաղաղութիւնը կը տիրէ, բայց անոնք Գաղղիացոց ձեռքն են, ուղղածնուն պէս կը տրամադրեն: Աս տէրութիւնն ըստ արտաքին երեւութի խիստ չեղբութեան հրատարակած է: Նեապոլէս՝ վերջի օրերը մեծ հարուած մը կրեց իր վեհապետը կորսնցնելով: Փերդինանդոս Բ. Թագաւորը (ծն. 1810 Յունվ. 12) Մայիսի 23ին մեռաւ: Ասիկա վերջի ժամանակները յեղափոխութեան դէմ մեծ հաստատութիւն ու զօրութիւն ցուցուցած էր: Իրեն յաջորդեց իրեն որդին Գաւալրիայի դուքսը Իւրեւ Փրանկիսկոս Բ., որն որ Խաղաղական պատերազմին մէջ ինք զինք չեղբ հրատարակեց եւ բոլոր տէրութիւնները բաց ի Գաղղիայէն ու Բիւստինգէն՝ իրեն չեղբութիւնն ընդունեցան: Անգղիա, որ մինչեւ հիմա Գաղղիայի հետ մէկտեղ Նեպոլիոյ դեպքանական հաղորդակցութիւնը կտրած էր, հիմակ իր դեպքանը նորէն պիտի խաւրէ: Հոս ալ յեղափոխական խմբումը մեծ է, եւ ժամանակին կը սպասէ մէկէն ի մէկ պրտակաւ:

Աւստրիայի նկատմամբ՝ Նաբոլէոն խառնեցաւ. առհասարակ բոլոր ազգերը տէրութեան կրած յարձակման դէմ զայրացած են, եւ ամէն տեսակ օգնութիւնը կ'ընեն յարձակումը ան մղելու համար: Ամէն կողմանէ տէրութեան դրամական օգնութիւններ կը վազեն, ամէն կողմ ապստակամ կը գիտնորին պատերազմին ասպարէզն երթալու համար, եւ ասոր մէջ Ունգարացիք՝ գրեթէ միւս ազգերը կը գերազանցեն. մինչեւ հիմակ իրենց սեփական ծախքովը 20,000էն աւելի աղատակամ զինուորներ ժողուեցին թէ հետեւակ եւ թէ հեծեալ: Նոյն իսկ Խաղալի Սիկիլիանդ գոնորը, որն որ Ունգարիա էր, կայսեր աղաչեց որ զինք պատերազմին ասպարէզը խաւրէ. եւ մեծ ցնծումով Բիւստինգի երկիրը՝ մտաւ: Խաղաղութիւնն ամէն կողմ անվրդով է: Մայ. 29ին Նապոլէոն շէս թնդանօթապետին, Շիլդգեր, Գեններ Գեօլենշդայն, Արիւնէ զօրապետներուն, Գոսկանայի մեծ զբախ երկու որդիներուն եւ ուրիշ շատ անձինքներու հետ Խաղալի բանակը գնաց:

Գերմանիան երբեք անտիկ միաբան ու միակամ եղած չէ, ինչպէս աս պատերազմին ատենը, բոլոր ժողովուրդեան մէջ մեծ գրգռութիւն մը կը տիրէ, որովհետեւ կը կարծեն որ աս պատերազմին երկրորդ արարուածը Գերմանական Ռեւոլյուցիոն է: Ներսն մէջ պիտ'որ ըլլայ, որոնց ամենէն աւելի Գաղղիացիք աչք տնկած են: Պարապ տեղ Գաղղիայի կառավարութիւնը զանոնք հանդարտեցնելու համար կ'ապահովցնէր որ պատերազմը միայն Աւստրիայի դէմ է, պարապ տեղ զիրենք երբեքն կը չողորմութէր, երբեքն ալ կը սպառնար. Գերմանացիք ամէն

առիթմներու մէջ թէ՛ լրագրիւներով եւ թէ՛ խորհրդանշներով մէջ իրենց կամը բացայայտ կը յայտնեն ու իրենց թագաւորներէն կը խնդրեն, որ Աւստրիայի հետ միանան: Աւստրիայը որպէս օգնութեան համար ամէն տեղ զբամջ ժողովածոյքնէ կ'ընեն, ուստի որ Աւստրիական զօրք կ'անցնի՝ անհարկն ջրն ծուլթեամբ կ'ընդունին ու անոց սեղաններ կ'ընեն, եպիսկոպոսներն Աւստրիացեւոց զինուոց յաջողութեան համար իրենց ժողովրդեան ազօթք կ'ապսպրեն, կանաչք ալ ընկերութիւննէն կը կազմեն որ Գաղղիացի վաճառքներն ամենեւին չգնեն: Դոյն իսկ Բրուսիացիք, որոնք իսկըմանէ Աւստրիացեւոց ոսոխներն են, հիմակ իրենց ատելութիւնը մէկ դի գրած՝ իրենց կառավարութեանէն կը խնդրեն, որ Գաղղիական շարժմանց դէմ ազգու եղաւանակու զինն: Մայիսի 13 խորհրդանշներն մէջ մէկ Էէհ պատգամաւոր մը միայն չէզոքութիւն կ'ուզէր, միւս բոլոր պատգամաւորները՝ Կառավարութիւնը կը յորդորէին որ պատերազմի մէջ մանկելու չդանդաղի որովհետեւ դաշինքներն ու Գերմանիան վտանգի մէջ են: Կառավարութիւնն ալ աս միտքն կամաց յայտարարութեանէն գրեթէ ստիպուած խոստացաւ որ Գերմանիայի ու իրեն ժողովրդեան կամաց համաձայն պիտի գործէ եւ Գերմանիայի շահերը իրեն պարտաւորութեանէն աւելի պիտի պաշտպանէ*: Ինքը գերմանական միւս տէրութիւններուն պէն բոլոր իր զօրքը զէնքի կանչած է ու մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, սակայն իրեն միտքը դեռ բացայայտ յայտնած չէ ու թող չիտար որ Ֆրանցֆուրք գերմանական դաշնակցութեան ժողովքին մէջ տէրութիւն մ'իբմէ յառաջ պատերազմին կ'ատմամբ առաջարկութիւն մ'ընէ, որովհետեւ ասոր մէջ առաջնութիւնն ինքի կը պաշտպանէ, կրտէ: Միւս տէրութիւններն ասոր հաւանեցան յուսալով որ իրեն առաջարկութիւնը շուտով կ'ընէ, բայց Հաննովերի կառավարութեան համբերութիւնը հասնելով, Մայիսին 17ին առաջարկեց, որ Ռեհնտի դաւառներուն մէջ բանակ մը դրուի: Պրուշի կառավարութիւնն աս գործողութեան դէմ բողոքեց, այնու ամենայնիւ միւս կառավարութիւններն աս առաջարկութիւնը զինուորական քանձնարարական ժողովքի մը յանձնեցին, որն որ մինչեւ հիմայ պատասխան մը չտուաւ ու կ'երեւայ որ պիտի'որ չտայ ալ: որպէս զի Պրուշի կառավարութեան դէմ գործուած չըլլայ: Պրուշի կառավարութիւնն ինչպէս կ'երեւայ, աս կարօտութեան ժամանակն յարմար առիթ գտնելով՝ գերմանական վարչութեան նկատմամբ Աւստրիայի հետ ունեցած քանի մը խնդիրներն հիմայ կ'ուզէ լուծել, ասոր համար Վիեննայի արքունիքը Վիլիգէն զօրապետը խաւարած է եւ գերմանական միւս արքունիքները Ալբիսլայկէն դնդապետը: Երկուքին առաքելութիւնն ըստ արարքին երեւութիւն յաջող կ'երթայ կոր: Կառավարութիւնն իրեն կոնակն ալ յայտահայտեցնելու համար Միւնխեր կոմսը կ'ուզէր Ս. Բեդերսպուրկի արքունիքը խաւել, բայց անկէջ Պերլին հեռագրով իմացուցին, որ Ռուսստանին իրեն բռնելու ճամբան արդէն որոշած է, ուստի Միւնխսերին երթնելու օգուտ չունի: Ասով աս առաքելութիւնը խափանուեցաւ:

ՌՈՒՆԱՍՏՈՒՆԻ ալ պատրաստութիւն կը տեսնէ, Պետասարապիպի մէջ բանակ մը ժողոված է, ուրիշ մ'ալ արեւմտեան սահմաններուն վրայ, բայց միաբը դեռ յայտնի չէ, ոմանք կ'ըսեն որ Աւստրիայի դէմ պիտի սպառնայ, ինչպէս որ Աւստրիա արեւելեան պատերազմին մէջ իրեն դէմ սպառնացած էր, բայց շատերն ալ Աղբըսանդը կայսեր խաղաղասեր զգած մտնելքն կը յուսան որ խաղաղութիւնը նորէն հաստատելու տեսէւ պիտի ինչպիսի եւ կամ գէթ պատերազմի մէջ պիտի չմտնէ, մասնաւոր որ արեւելեան պատերազմին յոգնածութիւնը դեռ անցուցած չէ եւ ներքուստ՝ դեղաբաց տաժանելի

* Գաղղիայի լրագիրները զարմանալի եղանակաւ հրատարակեցին որ Մայիսի 13ին խորհրդանոցին մէջ Բրուսիացիք աւմէնքը միաբան խիստ չեզոքութիւն ուղեցին ու կառավարութիւնը նոյնը կատարեալ հաստատեց : Ասոր վրայ պարզութեամբ կ'աւելցնեն, որ լրագիրն էջերը նեղ ըլլալով՝ հոն խօսուած նշանաւոր ճառերը գինը զանց կ'աւանդեն : Բայց նոյնքան պարզանակող բոլոր արտաքին թէ գերմաներէն եւ թէ անուղիբէն լրագիրներ Գաղղիայի մէջ մոնեթէն արգելուեցան :

ինքրոյն զբաղած է: Շատերը կը կարծեն որ Աւստրիայի Պոլ-
պաշտօնէին ետ քաշուիլը Աւստրիայի ու Ռուսաստանի արքու-
նեաց իրարու աւելի մօտենալու համար ըլլայ:

Անդրիտա ինք ղինք չէգըք հրատարակած է, բայց ինքն ալ ղինուորական մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէ, բոլոր իր նաւատորմը կը ղինէ ու Հնդկաստան եղածը ետ կը կանչէ, Ճիպրադարի Գորֆուի ու Մալդալի բերդերը կ'ամրացնէ ու Միհրիմիական ծովը շարունակ նաւեր կը խառնէ, գուցէ իրեն մեծ տերութիւն իրեն կորզը պահէր ու խօսքն անցնելու համար։ Բայց կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը Նարուէնի դիտաւորութեան վրայ վստահութիւն չունի։ Իսկ խոր հրեզանդոյն մէջ՝ պատգամաւորներուն մեծ մասը կառավարութեան հակառակ ընտրուած էին, սակայն Տերպիի գահիճն առին ճիշդն ի գործ կը գնէ ղինք հաստատուն բռնելու համար, եւ կ'ըսուի որ կրցած է Բալմիքսդոնին հետ, որն որ հակառակ կողմնակցութեան գլխաւորն էր, միաբանի։

Բորբոսկալ ինք զինք չէզոք հրատարակեց : Իսկ Աստ-
նիայի ու Դանիայի համար կ'ըսուի սր Վաղդիայի հետ զազունի
դաշնադրութիւն մ'ըրած բլան :

Տաճկաստանի մէջ ապրին անգլին Կան գրգռութիւններ, Գուգայի իշխանը, Սերուիացիք, Գարսառացիք շարունակ պատրաստութիւններ կը տեսնեն, բայց օսմանական կառավարութիւնը հաստատութեամբ անոնց դէմ կը զինի ու զանոնք արի զօրանելու կը ջանայ: Մայ. 1ին կը գրեն որ 1 եւ 2 պահանջներ զոքսն ալ ղեկի կանչած է, որով կը զօրաց թիւը 400,000ի հասաւ: Արտաքին յարձակումներէն ալ ապահովուած է, Ռուսի կառավարութիւնն իրեն բարեկամական միտքն յայտնած է, միւս կողմանէ ալ Անգղիա ծանուցած է (կրօնն) եթէ Ռուսներ փրութենէն առկին անցնին՝ ինք անմիջապէս Կովկասի ու Օտեւսն նուաճողմիջ մը պիտի խաւեր: Իսկ Յունաստանի կողմանէ, Աւստրիան Բ. Գուսթ ասպահովցուցած է:

Հունաստանն կ'երեւայ որ իրեն ներքին յառաջագիմուն-
թեան միտ պիտի դնէ եւ ընդհանուր շարժման հեղեղէն ինք
զինքն դուրս բռնելու պիտի ջանայ: Ասիկա կը յանձնէր կոտ-
ւանդին մեծ դուրսն ալ որն որ Աթէնքի արքունեակ այցելու-
թեանը գաղած էր:

Եթե գաղղիական ՏԷՎ-ա լրագրին կրնանք հուսալի-
 անք հանձն առնել, Պարսկաստանի ալ պատերազմի կը պատրաստուի ու
 100.000 զօրք ժողոված է, որպէս զի Տաճկաստան յարձակի՝
 քաղցր գաղղիական կառավարութիւնը, կ'ըսէ նոյն լրագիրը, աս
 բանն պիտի խափանէ :

Աս է Եւրոպայի ընդհանուր վիճակը, որմէ ապագան գէթ աղօտ կրնար դուշակուիլ: Հիման չալունիս պատերազմի ասպարէշն ալ դարձնենք, որուն վրայ Գաղղիացւոց ու խաւաւացւոց կողմանէ տեսակ տեսակ լուրեր կը պտըտին որոնք իրենց կերպովը՝ ճշմարտութեան երաշխաստութենէն զուրկ ըլլալով՝ հասարակութիւնն անստուգութեան ու անձկութեան մէջ կը ձգեն: Մենք մեր տեղեկութիւնները պաշտօնական գրուածներէ եւ գլխաւորաբար Անգղիացի անկողնակալ լրագիրներէ կը հաւաքենք եւ եթէ ատով ալ ոմանց կողմնակալ երեւանք՝ ուրիշ պատասխան չունինք տալու բայց եթէ՝ սպասնք՝ իրաց ելլըր կը յայտնէ:

Պատերազմի Ասպարէզ:

Թեպետ եւ Լուդ. Նաբոլէոն Մայիսի 12ին արդէն Ճե-
նուս հասած էր, ուստի անմիջապէս Ալեասանտրիա բանակը
գնաց, եւ կը յուսացուէր որ շուտով ճակատ մը պիտի տրուի
սակայն երկայն ժամանակ զօրքը կարգի գնելու եւ իրեն յար-
մար դիմերը բռնելու թելադրուել, իսկ ժողովրդեան եռանդը
վառ պահելու համար լեւ Վուրլի եւ Թէ փարիզ պատերազ-
մի վրայք յայտարարութիւններ հանել կու տար, որոնք ըստ
մեծի մասին կամ բոլորովին շինծու էին ու երկրորդ օրը նոր առ-
տով մը ետ կ'առնուէին, եւ կամ յառաջապահաց ու գիշերա-
պահաց մէջ եղած քանի մ'աննշան հրացանաձգութիւններ կը
բովանդակէին: Վարդիացեոց դիրքը դեռ միշտ պաշտպանողական
էր: — Կիւլայ՝ Աւստրիական բանակին վերին հրամանատարն իրեն
ընտաններէն ու Սեղեա եւ փո դեատերուն երկպիտութեամբը դը-
րուած, յառաջապահութենէն կասկածելով՝ որ դաշնակիցք (Վաղ-

ղեկավարող Սարգիսյանը) կ'ուզեն մեծ զորութեամբ Վրկերայի վրայէն դէպ ի Բիւզնէնցա շարժիլ՝ Մայ. 19ին Վիէննա իմաց տուաւ եւ ծանոցը որ երկրորդ օրը Փոյին աջ եզերքը զինեալ լրտեսութիւն մը* պիտ'որ ընել տայ, զորն որ իրք Մայ. 20ին Սպարտին սպարապետի տեղակալն երէք բաժննեղով ըրաւ: Առջի բաժնի՝ Ուրպան սպարապետի տեղակալն առաջնորդութեամբ Բիւզնէնցայի ճամբուն վրայէն Վրկերայի առջեւն եղած Մոնղեպելլոյ գեղն յարձակեցաւ, որպէս զի անկէջ Վրկերայի վրայ սպառնայ ու Վաղղիացիները ստիպել իրենց հոն ունեցած բոլոր զօրքը դուրս հանելու: Հոն կեցող Բիւզնէնցա գեղի անմիջապէս քաշուեցան, Ուրպան ալ յառաջ գնաց մինչեւ Ճենեալընը բարձուեցը, ուր Բիւզնէնցա եղած թաղամասի հեծեալը ճանաչեցաւ, ու աստիկ կուի սկսաւ. սակայն եւ այնպէս աւստրիացիք գլխաւորաբար որսորդներուն քաշուութեամբ թշնամին վաճառեցին ու Վասիլեւիչին բռնեցին: Անտեսնեց Վաղղիացիք Ֆորէյ զօրապետը Վասիլեւիչի վրայ իրեն աջ թեւը խաւրեց, որն որ հետզհետէ երկաթուղւոյն վրայէն եկածներով այնչափ մեծցաւ, որ Ուրպան եւ իրեն օգնութեան հասած երկրորդ բաժնի երկայն ժամանակ յամառութեամբ կուռէին ետեւ վերջապէս երեքստիկ թշնամւոյն դէմ՝ չկարենալով դիմանալ պատերազմելով՝ բայց մեծ կորստով Մոնղեպելլոյ քաշուեցաւ ու հոն ամրացաւ: Ֆորէյ զօրավարը երկաթուղւոյն վրայէն բաւական օգնութիւն ընդունելով ամէն կողմանէ Մոնղեպելլոյ վրայ յարձակեցաւ: Վեղին ճամբանեւ բուն վրայ ստիպել ջարդ մը սկսաւ, ուր մարդ մարդու դէմ կը կուռէր, գաղղիացիք պէտք էին ամէն մէկ տունը պատերազմով առնուէր, եւ վերջապէս (կ'ըսէ Ֆորէյ զօրապետը) Աւստրիացիք յամառ դիմակալութենէ մը ետեւ, երբոր իրենց վախճանին հասան, այսինքն՝ հոն կեցող բոլոր Վաղղիական զօրքը դուրս հանելու ամեն ճակատի կարգով ետ դարձան առանց Վաղղիացիներէն հալածուելու, որովհետեւ Պրան զօրապետին գունդն ու աւստրիական թշնամութեամբներն ետ քաշուելը կը պաշտպանէին: Յամառ կուռէր 4 ժամ տեւեց, որուն մէջ պատերազմող Աւստրիացիք թիւր Ֆորէյին բաժնի համեմատ 15.000ի կը հասնէր իսկ Վաղղիացիք՝ Վիւլային բաժնի նայելով՝ 40.000ի:

Ֆորէյ զօրապետը Վաղղիական զօրքը շատ կը գովէ, մանաւանդ պաշտօնակալները որոնք վերջի աստիճանի քաջութեամբ ու մահն արհամարհելով՝ թշնամւոյն դէմ կը կուռէին, բայց կրած կորուստն ալ մեծ եղաւ կ'ըսէ: Ինք ճակատին իրիկունը կը գրէ, ուստի ինկածներուն թիւը չեմ կրնար ճշդիւ տալ, կ'ըսէ, բայց շուրջ 600 - 700 մեռել ու վերաւոր պիտ'որ ըլլան: Այս թիւը Վաղղիացի լրագիրներն կամաց կամաց 1200էն աւելի հանեցին: Ինկողներուն մէջն են Պէօրէ զօրապետը, գնդապետ մը եւ շատ պաշտօնակալներ: Վիւլայ աւստրիական զօրավարն ալ Վաղղիացիք հետեւակազօրքը կը գովէ, բայց անոնց թշնամութեամբներուն համար կ'ըսէ որ միշտ իրենց գլխէն վեր՝ օդի մէջ կը նետէին, ասոր համար անոնցմէ վիրաւորուող խիստ քիչ եղած են: Իսկ հեծալազօրքը, որն որ ըստ մեծի մասին Բիւզնէնցի էր, երբեք Աւստրիացի հուզարներու ու ուլաններու դէմ չկրցաւ կենալ: Բիւզնէնցի հեծեալազօրքն անգամ մը նոյն իսկ հետեւակ որսորդներէն հալածուեցաւ ու 200 հոգի կորսնցուց: Աւստրիացիք կորուստն ալ մեծ եղաւ. Վիւլայ զօրապետը ճակատէն երեք օր ետքը քննելով՝ 718 հոգի վիրաւոր գտաւ, 294 հոգի մեռած եւ 283 հոգի անհետ եղած. ըստ մեծի մասին վիրաւոր գրեթէ ինկած, իսկ մնացածները մեռած են:

* Ջինուորական լրտեսութիւնն ուրիշ բան չէ բայց եթէ, թշնամւոյն զօրաց դիրքն ու թիւը հետազոտել, որպէս զի անոր դիտարկութիւնն իմանայ, ու ինք զինք անոր համեմատ կարգաւորէ: Յառաջագոյն, երբ որ զօրքը դաշտի մէջ վրաններու տակ կը բանակէր՝ աս հետազոտութիւնը դիւրին էր, որովհետեւ հետուանց ամէն բան կը տեսնուէր: Բայց հիմա՝ կուռն ժամանակ զօրքը տեսնու մէջ բանակելով՝ չիկրնար տեսնուիլ, ուստի երեւան հանելու համար հարկ է դունդ մը խաւրել ու կուռ մը սկսիլ: Աս կ'ըսուի զինեալ լրտեսութիւն:

Վաղղիացիք ձեռքն ինկածները՝ Նաբոլէոն մեծ մարդասիրութեամբ նայեցաւ ու մէջերնին ստակ բաժնեղով՝ Մարտի 11 խաւրեց:

Աս է Մոնղեպելլոյ կուռոյն համառօտ պատմութեանը՝ Վաղղիացիք Ֆորէյ զօրապետին ու Աւստրիացիք Վիւլայ թշնամութեամբին, ինչպէս նաեւ Անգլիական Հերալտ լրագրին Ալեսանտրիա եղող թղթակցին գրուածներէն հանած: Երեքին ալ բաժններն իրարու միացան եւ եւ իրար կ'ամբողջացնէն: Բայց Վաղղիացի ու Խալապի լրագիրներն ասոր մէջ մէկ մեծ յաղթութիւն մը կ'ուզեն տեսնել, որուն համար Գալիս անգլիացի լրագիրը կ'ըսէ, որ Լուդ. Նաբոլէոն եթէ Փարիզ դարձած առանց ցնծալից ընդունելութիւն գտնել կ'ուզէ նէ ալ այսպիսի Մոնղեպելլոյ յաղթութիւններ պէտք չէ որ ընէ:

Մոնղեպելլոյ կուռոյն երկրորդ օրը Մայ. 21ին Բիւզնէնցիք ալ Աւստրիացիք ալ Վիւլային վրայ զինեալ լրտեսութիւն մ'ըրին: Չիալոյնի զօրապետը 12—15.000 զօրքով Վերչելիի քով կեցած Չեպի գնդապետին կէս վաշտին (3000 հոգի) վրայ յարձակեցաւ: Չեպի գնդապետը պատերազմելով՝ Օրֆենկո ետ քաշուեցաւ, ուր սպարապետի տեղակալ Յուպի երկու վաշտ թշնամւոյն վրայ խաւրեց: Ասով Բիւզնէնցիք առանց կուռելու Սեզիա գետին ալ եզերքն անցան:

Մայ. 23ին Վարիպալտին 6000 ազատական գլխուորներով՝ Արոնայի քովէն Գիլինո գետն անցաւ ու Աւստրիացիք երկիրը մտաւ: Սահմանի վրայ եղած պահպաններն զինաթափ ըրաւ ու գնաց Վարեզէ ամրացաւ, ուսկից մինչեւ Գոմայ քաղաքն յառաջացաւ: Վարեզէն յայտարարութիւն մը հանեց, որով Լոմպարտացիներն ապստամբելու ու Աւստրիացիք դէմ զինելու կը յորդորէ: Սակայն խաղաղութիւնն ու հանդարտութիւնը դեռ չվերականգնուեցաւ: Ուրպան սպարապետի տեղակալ Միլիանէ եղաւ ու Վարիպալտին վրայ քայլելու սկսաւ: Մայիսի 30ին հեռագրով կը ծանուցանեն որ Վարիպալտին նոյն օրը յաղթուած ու Հելլուստիա փախած է (°):

Մինչեւ հիմա իրարու ըրած լրտեսութիւններէն կ'իմացուի որ Վաղղիացիք ու Բիւզնէնցիք զխաւոր բանակը Աղեբանդիւր է, Լուդ. Նաբոլէոնին առաջնորդութեան տակ, որն որ Վաղղիացի քովէն Փօ գետն անցնելու պիտ'որ ջանայ, ալ թեւեւ Վրկերա է, Պարակէ տ'իլլիէ սպարապետին առաջնորդութեան տակ, որն որ դէպ ի Բիւզնէնցա ու Բաւիա պիտ'որ քայլէ, իսկ ձախ թեւը Վերչելիէ է Վիկտոր Լիմանուէլ թաղաւորին ու Գանրոպէր սպարապետին առաջնորդութեան տակ, որն որ դէպ ի Մոնղարա պիտ'որ քայլէ: Իսկ Աւստրիացիք զխաւոր բանակը Վարիպալտ է, մինչեւ հիմա Վիւլայ զօրապետին տակ, բայց Փրանկիսկո Յուլիէի կայսրը Մայ. 31ին բանակը գալով, անշուշտ հրամանատարութիւնը վրան պիտ'որ առնուէր: Վաղղիացիք զխաւոր բանակին երկու կողմը երկու ուրիշ բանակներ ալ կեցած են. հիւսիսային կողմը Պիւլայի քով՝ Նիլ զօրապետին առաջնորդութեան տակ, եւ Վարիպալտին հետ, որն որ Նիլին յառաջագոյն կ'երեւայ, 30.000 չափ զօրք կայ, իսկ հարաւային կողմը Գոսկանայի մէջ կրտսեր Նաբոլէոնին առաջնորդութեան տակ, ուր 40.000 (°) գաղղիացի ու 30.000 (°) գոսկանացի զօրք պիտ'որ ըլլայ: Աս երկու բանակներն անշուշտ Աւստրիական բանակին կռնակը բռնելու պիտ'որ ջանան:

Պատերազմի ուրիշ ասպարէզ մ'եղած Մարիական ծովը, ուր Վաղղիացիք նաւատորմիցը գացած ու Աւստրիայի (Գերմանական դաշնակցութեան չվերաբերած) բոլոր նաւահանգիստները պաշարման վիճակի մէջ հրատարակած է: Նաւատորմին գործքն է Աւստրիայի վաճառականութիւնն արգելել ու անոր նաւերը գերի բռնել. մինչեւ հիմա իսկ մի ժամաւակնաց նաւեր բռնած է. բայց միշտ իրեն պատիւը պահելով չէ թրիւստէն կը գրեն որ Մայ. 23ին գաղղիացի շոգեշարժ կրկնայարկ նաւ մը Աւստրիական դրօշը բացած դէպ ի թրիւստ կուգար. Բիւզնէնց հասած ատենը շոգեշարժ մը տեսնելով՝ անոր վրայ վազեց ու Վաղղիական դրօշը բացաւ: Աս շոգեշարժը Հոլանտացի էր: Թրիւստի ու արեւելքի մէջ հաղորդակցութիւնը Յունաց շոգեշարժներ վրանին առին ու ամայայ 8ին պիտ'որ սկսին: